

החברה להגנת הטבע

B E R A C H A

שביל סובב כינרת

ניתוח עלות- תועלת כלכלית למשק ולאזור

מוגש לחברה להגנת הטבע

ינואר 2007

י.ק-תכנון כלכלי בע"מ /
ישראל קורץ

תוכן העניינים

עמוד

3	תמצית מנהלים
7	1. רקע ומטרות העבודה
10	2. מתודולוגיה
11	3. מאפייני ענף התיירות בסובב כנרת
17	4. סקר נופשים בכנרת- 2006
20	5. תכניות פיתוח תיירותיות בצפון הכנרת
22	6. השפעות כלכליות למיזם על המשק ועל האזור
25	7. מסקנות והמלצות
27	נספח - שביל רכיבה לאופניים
28	רשימה ביבליוגרפית ורשימת ראיונות

תמצית מנהלים

1. החברה להגנת הטבע יזמה ומקדמת תכנית של ביצוע מיזם "שביל סובב כנרת", לאורך כ-60 ק"מ. הפיתוח יעשה בכמה רמות, בהתאם לקטעים שהוגדרו בשינוי מס' 10 לתמ"א 13 "מעבר חופשי לציבור – שביל סובב כנרת". לשם כך נדרשת השקעה בסדר גודל של כ-40 מליון ₪, ממקורות ציבוריים, במשך ארבע שנים.

2. מטרת העבודה: לזהות ולכמת את התועלות מהמיזם הנ"ל, למשק ולאזור.

3. המתודולוגיה הכלכלית של העבודה נשענת על עקרונות מתודת עלות-תועלת ציבורית. במסגרת העבודה נערך עבורנו סקר בקרב 500 נשאלים, מטעם מכון רותם. הסקר בחן את הרגלי הבילוי ואת דפוסי ההגעה לכנרת, בחתכי אוכלוסיה שונים. כמו כן בחן הסקר את ההשלכות ומידת ההשפעה של שביל סובב כנרת.

4. למרות שהרעיון המרכזי הוא להבטיח נגישות מרבית של הצבור הרחב לקו המים בכנרת, יש למיזם כשלעצמו שורה של משמעויות מבחינת המוצר התיירותי של סובב כנרת. זאת בהנחה שהמדובר במוקד על בתיירות הארצית-הן לתיירות פנים והן לתיירות חוץ-צליינית בעיקר.

משום כך הוצגו במסגרת העבודה שורה של סקירות בתחומים הבאים:

- ✓ ענף התיירות באזור- מאפיינים ומגמות ותחזיות לסוף העשור.
- ✓ דפוסי הנופש והבילוי הנוכחיים בחופי הכנרת.
- ✓ "האינוונטר" התיירותי והאקולוגי של הכנרת.
- ✓ תכניות סטטוטוריות ותכניות לפיתוח התיירות.
- ✓ התכנית ל"נופי תרבות מורשת הכנרת" של משרד התיירות ומנהל מקרקעי ישראל.

5. לתיירות הנוכחית בכנרת מספר דפוסים אופייניים:

- ✓ מניעי הגעה- שונים בתכלית לפי פלחי שוק:
לתיירים - מניעי צליינות, אתרי ביקור קדושים.
לתיירות פנים/ישראלים - נופש באגם.
- ✓ עונתיות מובהקת:
לצליינים – אוקטובר/נובמבר ועד מאי.
לישראלים - בחודשי חופשת הקיץ, בחגים (יום העצמאות, שבועות),
ובסופי שבוע (בעיקר בעונות המעבר ובחגים). לאורך השנה ישנם כ-100 ימי שיא קבועים, מרביתם מגיעים רק אחת לשנה, או כמה שנים.
- ✓ מוקדי אכסון:
המוקד הגדול בטבריה (קרוב ל-4,500 חדר), מתחם מגדל ובמספר כפרי נופש במגזר הכפרי- מעגן, האון, עין גב, וגינוסר. כמו-כן כמה מאות צימרים במושבים וקיבוצים בסביבה.
- ✓ פרופיל סוציו-כלכלי:
לצליינים(קתולים) - נמוך-בינוני.
לישראלים - נמוך-בינוני. משקל גבוה של משפחות דתיות או מסורתיות.
זהו קהל שאינו משתמש יחסית בכוח הקניה שלו אלא מסתפק בדרך כלל בקמפינג ופיקניקים.

✓ פעילויות נופש שכיחות :
רחצה/בילוי בחוף (בקיץ) כרבע - טיולים ברגל.

✓ העדפות לינה
לצליינים- בתי מלון
לישראלים- מלונות (קבוצות בעיקר). בודדים- צימרים.

6. על סמך חומר רקע זה ונתונים שקיבלנו מגורמי תיירות מקומיים, נערכו שורה של אומדנים כמותיים וצפי לתחזיות התיירותיות של אזור סובב כנרת בסוף העשור הנוכחי (סביב שנת 2010).

✓ בתחום תיירות הפנים צפויים כ-1.6 מליון מבקרים לשנה.
✓ בתחום התיירות-הצליינית-צפויים כ-1.2 מליון תיירים.

7. בהמשך גובשו מספר מסקנות לגבי האימפקט הכלכלי של הפרויקט, הנתמכים ע"י הממצאים מסקר מכון רותם ביחס להערכת תרומת השביל לשדרוג איכות ה"מוצר התיירותי":

7.1. השביל עשוי ליצור ולשפר את הנגישות בין אטרקציות קיימות לאורך החופים, ולהוות במשולב עם אמצעים נוספים, **אלמנט שימשוך הגעה לכנרת גם בעונות ה"שפל" ולהעלות את שיעור התפוסה השנתי**. זהו יעד חשוב בהתייחס לאבחון נקודות התורפה של הענף כיום.

7.2. השביל צריך להוות אלמנט משמעותי ב"חבילה" של צעדים, פרויקטים ואמצעי מדיניות, שבאים לעודד שינוי במיצוב ובקהלי היעד, במניעי ההגעה ובדפוסי הנופש ובעונתיות של החופשות בכנרת.

7.3. **ניתן להעריך, בהסתברות גבוהה למדי, כי האימפקט של שביל סובב כנרת עשוי להביא לשינוי הדרגתי במיצוב הכנרת, תוך משיכה של ציבורים מאוכלוסיה בפרופיל סוציו-כלכלי והשכלתי מעל לממוצע. המדובר בפלח שוק חדש, בעל כוח קניה גבוה יחסית, שממעט להגיע כיום או לבלות בכנרת.**

7.4. לעומת זאת קהל זה ניתן למצוא, בהמוניו, באירוח הכפרי של הגליל העליון והגולן. הערכה זאת מקבלת חיזוק, בין היתר, בממצאי הסקר של מכון רותם שמצא כי השביל יגביר את תדירות ההגעה גם של חלק מהמבקרים הקיימים בכנרת ובחוות דעת של יועצי תיירות מהאזור.

8. השלכות כלכליות :

בניתוח כמותי שערכנו מסתבר כי :

✓ כל 1% תוספת למספר הנופשים/יוממים =-16,000 איש. זאת כאמור רק מהתייחסות למרכיב של תיירות פנים.

✓ בהנחה של הוצאה ממוצעת יומית של כ-500 ₪ לאיש (מבלי להתחשב בלינות, בשיעור מסוים ולא כולל השפעת "מכפיל"), נקבל תוספת תוצר בסך 8 מ' ₪, לשנה.

✓ אנו מעריכים, באופן שמרני, תוספת שולית של 2% בלבד במספר התיירים, בעקבות השלמת מיזם שביל סובב כנרת, זו עשויה להביא תוספת של תוצר של כ- 16 מ' ₪ לשנה.

✓ באם מעמתים נתון זה מול אמדן ההשקעות (40 מ' שח כאמור, בארבע שנים) מסתבר כי **קיימת כדאיות כלכלית למשק מביצוע המיזם** הנ"ל וכי החזר ההשקעה מושג, גם בהנחות שמרניות, במשך מספר שנים ספורות.

9. בגזרה הצפונית של "המשולש הקדוש" בכנרת מתקשר שביל סובב כנרת, במישרין, לתכנית רעיונית להקמת פארק "נופי תרבות ומורשת הכנרת". זוהי תכנית שמקדמים מינהל מקרקעי ישראל, משרד התיירות והחמ"ת, כאשר שנת היעד היא לתחילת העשור הבא.

הפרויקט מכוון לקהל יעד, שבאם אכן יגיע, המדובר בגיוון בפלח השוק של הצליינות הנוצרית לארץ, המזוהה בעיקר עם התנועה האוונגליסטית שמרכזה בארה"ב. יצוין שזהו פלח שוק שתחזיות תיירותיות צופים לו את שעור הגידול הגבוה ביותר, עם ההתחדשות הצפויה של תנועת התיירות לארץ. צליינים אלו לא הגיעו בשעורים ניכרים לאזור הכנרת, עד כה, בהיעדר גורמי משיכה ייחודיים להם.

אופי הפארק- המחשה חיה בשטח של תקופת ישו בכנרת, כולל מסלולי הליכה, משולבים בשיט סירות, כינוסים ותצוגות וכיו"ב. המתכננים מציעים מספר מכלולים של אזורי "נוף תנ"כי" שהוא גורם המשיכה החשוב ביותר: נחל ארבל, צלמון, עמוד, חוף מגדל, ה"משולש הנוצרי", בקעת בית ציידא וכורסי. הפארק משתלב עם הגן הלאומי בכפר נחום. הכוונה ליצר אתר חוויתי לפלח שוק זה, שעד כה כמעט ולא היו לו אתרים מקודשים באזור.

על פי צוות התכנון הפרוגרמתי של הפרויקט הנ"ל, שביל סובב כנרת מובא בחשבון כחלק אינטגרלי וחשוב של הפרויקט. חשיבותו הן בתחום הנגישות לאתרים והן במיתון בעיית הקיבולת במרכז. הבדיקה הכלכלית הראשונית של הפרויקט הנ"ל, במתודת עלות-תועלת, מצביעה על תועלת נטו למשק בסך כ-75 מ' \$. התועלת נגזרת מהנחה שהמיזם עשוי להניע הגעה של תיירים נוספים ולהאריך בשוליים את תקופת השהות והלינות באזור. מטעמי שמרנות (ובשל הרצון להימנע מלהתייחס לסיכויי ההיתכנות של הפרויקט הנ"ל) מצאנו לנכון **שלא לכלול** את האימפקט הכלכלי של השביל בהקשר של תיירות חוץ.

10. התרומה לאזור משביל סובב כנרת:

מאחר ובאזור סובב כנרת, הן בטבריה, מגדל ובמגזר הכפרי, התיירות היא ענף מרכזי, ובאופן מסורתי והיא משפיעה בעקיפין על הביקושים המשניים מענפים אחרים, הרי שגם התועלת לאזור אמורה להימדד בהקשר התיירותי- כלכלי. את היקף התרומה לאזור ניתן להעריך על פי השיעור היחסי של המועסקים בנפת כנרת מסך המשק וכן על פי המשקל היחסי של הלינות בענף התיירות.

✓ משקל המועסקים בנפה- כ-2%.

✓ משקל הלינות- עומד בדרך כלל על 11-12% מסך הלינות בענף, בארץ.

✓ עם כפרי הנופש במגזר הכפרי היקף הלינות מגיע לקרוב ל-15%.

✓ עם הצימרים היקף הלינות מגיע אף לכ-19%.

יש לחזור ולהזכיר בהקשר זה, כי אנו מניחים ששביל סובב כנרת אמור להיות חלק מחבילת תכניות מקבילות ואמצעי מדיניות נוספים (כגון "קמפיין" שיווקי מתאים).

באומדן כלכלי שערכנו, על בסיס נתוני למ"ס, לגבי התוצר המקומי משרותי מלונאות, נמצא **שהתרומה הכלכלית לאזור, באותן הנחות שמרניות כאמור**

לעיל, מסתכמת בין-1.5 מ' ל-2.4 מ' לשנה ועד ל-2.4 מ' לשנה ואף למעלה מכך, בהתייחס גם למרכיב הלינות ולהשפעת ה"מכפיל".

לסיכום:

הדו"ח מסתיים במסקנה חיובית לגבי הכדאיות הכלכלית למשק ולאזור מההשקעה הנדונה בשביל. כמו-כן הדוח כולל שורה של המלצות. העיקריות שבהן:

- ✓ תקצוב של המדינה את הפרויקט על פני זמן.
- ✓ היבטים ארגוניים ותאום בינמשרדי בניהול הפרויקט (משרד הפנים, ממ"י, משרד התיירות-חמ"ת, המשרד להגנת הסביבה, מנהלת הכנרת, רשויות מקומיות ואזוריות, החלה"ט, רט"ג...).
- ✓ הכנת פרוגרמה תיירותית לשביל שתתייחס לנושאים הבאים:
  - היערכות שיווקית הנגזרת מהגדרת קהל יעד, עם דגש על פלחים שעד כה די הדירו רגליהם מהאזור וגיבוש עקרונות לקמפיין שיווקי.
  - גיבוש פרויקטים ואמצעי מדיניות משלימים, ובכלל זה שביל סובב כנרת לרוכבי אופניים, על מנת ליהנות מהעוצמה השיווקית של ציבור זה. חשוב לנתח לעומק את קשרי הגומלין, חפיפות וקונפליקטים פוטנציאליים.
  - בחינה לעומק של זיקת השביל לפרויקט התיירותי הנבחן בימים אלו, לגבי צפון הכנרת.
  - חלוקה למקטעים, לפי האזור הגיאוגרפי, סוג האטרקציות הקיימות לאורך התוואי, המוטיב הדומיננטי- טבע, היסטוריה, התיישבות וכדו' ובחינת האפשרות לפתח מסלולים נושאיים.
  - חלוקה לשלבים וסדר קדימויות. מוצע לאמץ מתכונת גמישה, מודולארית, להשלמת כל התוואי, לאור האילוצים בשטח ועבודת ההכנה הנדרשת.

שביל סובב כנרת

ניתוח עלות- תועלת כלכלית למשק ולאזור

1. רקע ומטרות

רקע

הכנרת, אגם המים המתוקים היחיד בישראל, היא נכס היסטורי, דתי ותרבותי, נוסף להיותה נכס טבע ייחודי, אשר מהווה מוקד משיכה מרכזי ורב גווני במערך התיירות והנופש בישראל. בכנרת ריכוז אתרים קדושים והיסטוריים ההופכים אותה למרכז דתי-רוחני בעל חשיבות עולמית, וסביבה נמצא הריכוז הגדול ביותר של אתרי הנצחה ומורשת מראשית הישוב.

בשנים האחרונות הלכו חופיה, נסגרו ונחסמו. במציאות הנוכחית נחסמה הגישה לחלקים ניכרים מהכנרת, מאחר ולאורך חופיה הוקמו מעל למאה גדרות המגיעות עד קו המים, בתחום האסור לבנייה, והן מונעות כל מעבר חופשי לאורך קו החוף. המציאות הנוכחית הנה של הזנחה ועזובה ולא של אתר תיירות מהחשובים שיש בארצנו.

שביל סובב כנרת, שביל הליכה רגלי אשר יקיף את הכנרת לכל אורכה, נועד להשיב ולנכס את הכנרת חזרה לציבור הרחב. השביל יאפשר לציבור הרחב לטייל באופן מוסדר ובנוחות סביב האגם, ליהנות ולחשוף את ייחודה כנכס טבע ייחודי לצד היותה נכס היסטורי, דתי ותרבותי.

הרעיון של שביל סובב כנרת נהגה בחברה להגנת הטבע שגם החלה להוציאו אל הפועל באמצעות קבוצות נוער מכל רחבי הארץ. מטרת השינוי היא לשדרג את השביל, היכן שניתן, כדי לבסס את זכותו של הציבור על האגם.

תכנית פתוח

התכנית מציעה לפתח טיילת להולכי רגל, שתהיה בעלת אפיונים משתנים בקטעים שונים. הטיילת תקשר בין אתרי ביקור שונים סביב הכנרת, בקרבה, ככל האפשר, לקו המים ותאפשר צפייה על נופים שונים, סביב האגם. הפיתוח יעשה ברמות פיתוח משתנות בהתאם להוראות שינוי מס' 10 לתמ"א 13 – שביל סובב כנרת:

✓ **רמת פיתוח א' - שביל טבעי.** שביל שרוחבו לא יעלה על 1.5 מ'. פיתוח השביל יהיה מזערי ולא יהיה כרוך בשינוי של פני הקרקע ויכול שיכלול עבודות כגון: פינוי צמחיה, סילוק מכשולים, הקמת פרגולות להצללה, מעבר מעל ערוצים או תעלות, למניעת הצפת השביל, שילוט - הכול כנדרש לצורך הבטחת בטיחות ההליכה בשביל ורציפו

✓ **רמת פיתוח ב' שביל כבוש / סלול.** השביל יכול שיהיה עשוי במצעים כבושים, סלול או מרוצף ולאורכו פינות מנוחה ועמדות תצפית. רוחב שביל/טיילת לא יעלה על 3 מ'.

✓ **רמת פיתוח ג' - שביל בנוי/טיילת עירונית.** רוחב השביל/טיילת לא יפחת מ- 6 מ'.

לשם ביצוע השביל בהיקף הכולל של הכנרת נדרשת השקעה בסדר גודל של ב- 40 מיליוני ₪, במשך ארבע שנים. סכום זה אינו כולל פיתוח טיילת בחזית העיר טבריה, הוצאות תחזוקה, שילוט, ניקוי חופים ופיתוח משלים. מימון התכנית - אמור להיות בעיקר ממקורות ציבוריים .

תכנון ורישוי

תכנית השביל אושרה פה אחד במועצה הארצית לתכנון ובנייה במסגרת שינוי מס' 10 לתמ"א 13 – שביל סובב כנרת, בראשית חודש דצמבר 2006. התכנית קובעת כי במקומות שקיימת בתחום תכנית זו תכנית מפורטת מאושרת המייעדת או מאפשרת שטח לטיילת ומעבר חופשי או שבילי טיולים - לא תידרש הכנת תכנית מפורטת וניתן יהיה לבנותם על פי היתר של הועדה המקומית ובלבד שזה יינתן בכפוף להנחיות השינוי לתמ"א. במקומות אחרים תוכן תכנית מפורטת לשביל על פי הנחיות השינוי לתמ"א.

השלכות בתחום תשתיות תיירות

למרות שהמטרה הראשית של היוזמה הינה ליצור נגישות רציפה ופתוחה לציבור לאורך כלל חופי הכנרת, כולל שטחים שתפוסים כיום ע"י בעלי חזקה למיניהם, הרי שלמיזם יש ללא ספק גם תועלות תיירותיות וכלכליות לציבור. כמו-כן ניתן לבצע את הפרויקט בשלבים ובאופן מודולארי.

בהמשך יהיה צורך להכין פרוגרמה תיירותית לשביל סובב הכנרת, אשר תתייחס , לאינטגרציה שלו עם אטרקציות קיימות לאורך החופים, ועם תכניות בעלות אופי תיירותי וכן עם סל פעילויות ותכניות שיווק המייעדות לשדרג את ה"מוצר התיירותי" והמיצוב של סובב כנרת.

השביל יאפשר להגיע למקומות ייחודיים ומוקדי עניין, ניתן יהיה לבנות סביבו "חבילות טיול" הכוללות רצף של פעילויות, סביב סיפורים ומוטיבים, מתחום ההיסטוריה או הטבע, בהתאם למקטעי הדרך השונים .

השביל עשוי, להערכתנו, להיות חלק מגישה כוללת שתאפשר שינוי מהותי ב"מוצר" התיירותי שמיוצג בכנרת ובמיצוב המסורתי שלה. בהקשר זה נתייחס ל"סל" של פעילויות והשקעות משלימות אשר השביל עשוי להיות חלק מהם.

מטרת העבודה

לזהות ולכמת את התועלות הכלכליות מהמיזם הנ"ל- למשק ולאזור.

2. מתודולוגיה

לצורך הכנת האומדן, כאמור לעיל, נתבסס על גישת עלות- תועלת ציבורית (COST BENEFIT ANALYSIS), המקובלת בסוגיות של כלכלת תיירות וכלכלת סביבה.

בגישה זו מזהים תועלות לציבור ומכמתים מוצרים ומשאבים "בלתי מסחריים", באמצעות אומדנים ו"מחירי צל" המשקפים את העדפות הציבור ו/או האימפקט הכלכלי והתעסוקתי למשק, כתוצאה מביצוע המיזם. באופן כללי ההנחה היא שהפרויקט אמור להגדיל את התוצר שזוהי אינדיקציה כשלעצמה לרווחת הציבור.

התרומה למשק מוגדרת: תוספת לתוצר החזויה כתוצאה ממימוש יעדי המיזם וההשלכות הצפויות במונחים של תוספת נופשים שנתית, הארכת ה"עונה התיירותית" ושעורי התפוסה, תוספת לינות וכיו"ב. כמו כן מונח כי ישנה השפעה "מכפילית" על ענפים אחרים – כ-1.5 לפחות בהקשר לענף התיירות (על כל \$ שמוציא התייר על אכסון הוא מוציא הוצאה משלימה על תחבורה, הסעדה, קניות וכיו"ב. בנוסף יש לכך השפעה המתגלגלת על ספקי המשנה לענף).

במחקר כלכלי שנערך עבור משרד התיירות בשנת 1999 (פרימן/סולטן), נמצא מכפיל מלונאות של 1.85 (4.26 כולל השפעת שרשור בענפים אחרים, מחוץ לתיירות).

יש להזכיר כי ידועות בספרות המקצועית, בארץ ובחו"ל, גישות חלופיות כגון: גישת "ההעדפה הנגלית", למשל, שנגזרת מעלות ההגעה של התייר למקום כולל עלויות דלק, וחנייה, וכניסה לאתר וכן הערכה של "עודף הצרכן", או במקרים אחרים: עליית ערך נדל"ני של נכסים. ישנה גם גישת "ההעדפה המוצהרת" המבוססת על שאלונים מובנים ועוד.

אפשר גם להעריך את האימפקט הכלכלי ברמה האזורית, כפי שיוסבר להלן (הבסיס להערכה - ה"ערך המוסף" של סקטור המלונאות באזור וכן התפלגות המועסקים במדינה בין האזור ל"שאר המדינה").

ניתן ללא ספק להתייחס למקטעים שונים באופן עצמאי וכן להביא בחשבון את זיקת המיזם הנדון לפרויקטים תיירותיים קונקרטיים. הכוונה, הן לפרויקטים המיועדים לתיירות נכנסת - תיירות נוצרית צליינית ובמיוחד אוונגליסטית (שהיא בעלת זיקה חזקה במיוחד לצפון הכנרת) - גם קבוצות וגם תיירות אינדיבידואלית (F.I.T) וכן לתנועה השוטפת של תיירות פנים ותיירות יוממים הפוקדים את חופי הכנרת במשך כ-100 ימי שיא לאורך השנה.

התחזיות המפורטות בעבודה מבוססות על תחזיות ואומדנים של גורמי התיירות הרשמיים, הן ברמה הארצית והן ברמה המקומית כמפורט להלן.

במסגרת העבודה הוחלט להעריך ולכמת את פוטנציאל ההשפעה הכלכלית של המיזם הנדון ("אימפקט" שיווקי/תיירותי) - באופן שמרני יחסית, כחלק מ"חבילת" תכניות ואמצעי מדיניות משלימים - שעשויה לתרום לגידול בתנועת התיירות (תיירות הפנים בלבד) לאורך סובב כנרת.

קהל היעד שהוגדר בעבודה זו הנו כאמור- תיירות הפנים. תיירות חוץ – לא הובאה בחשבון בשלב זה בהערכות הכמותיות, למרות פוטנציאל בלתי מבוטל, שקיים לטווח הארוך. הניתוח הכמותי מוצג על רקע התייחסות רחבה יותר, לתרומה הצפויה בהיקף, באיכות ובדפוסי שרותי התיור והקיט לאורך חופי כנרת.

במסגרת העבודה נערכו על ידינו, בחודש אוקטובר שנה זו, שני סקרים (סקרי אומניבוס) על מנת לקבל אינדיקציות ועמדות על תחום תיירות הפנים והרגלי הנופש של התייר הישראלי המבקר בכנרת והשלכות פוטנציאליות של ביצוע השביל מבחינתם. כמו כן התקיימו סדרה של פגישות וראיונות עם גורמים מקצועיים בענף ובמשרד התיירות. ראה רשימה ביבליוגרפית ורשימת פגישות וראיונות בנספחים.

3. מאפייני ענף התיירות בסובב כנרת

3.1 רקע ומצב קיים

אזור הכנרת נחשב למוקד - על תיירותי בכל השנים ומהווה את אחד מארבעת מוקדי התיירות המובילים בארץ. חופי האגם ומורדות ההרים היורדות אליו, עשירים באוצרות טבע ונוף ואתרים היסטוריים.

הבסיס השיווקי נשען מסורתית על שתי רגליים: האחת, מקור משיכה לצליינות נוצרית שמגיעה במסלול המקובל לאתר הטבילה בירדנית ול"משולש-הנוצרי" בצפון הכנרת. השנייה, אזור נופש ייחודי לתיירות הפנים, הנמשכת לאגם המים המתוקים היחידי במדינה ונופיו האהובים.

טבריה הייתה המוקד העיקרי כל השנים. בעיר קרוב ל-4,500 חדרי מלון והתפוסה בשנת 2005 עמדה על כ-50%. תפוסת בתי המלון התבססה לכל אורך התקופה על מקדם השלמה בין שני פלחי השוק השונים כל כך במאפייניהם ודפוסי התיירות שלהם. היעדים בתמ"א 13 ותמ"א 12 גבוהים ביותר בתחום חדרי האכסון. אולם במשך השנים טבריה ירדה מגדולתה והישראלים מעדיפים לבלות (חוץ מאשר בתורכיה...) באתרי הנופש של אילת וים המלח.

בסובב כנרת מספר כפרי נופש (הגדולים ביניהם: בעין גב, האון, מעגן, וגינזור). הקיבולת שלהם כ-1200-1500 חדר. להוציא טבריה ומגדל, הפיתוח התיירותי מתרכז אפוא ב 3-4 מתחמים (שמיועדים בעיקר לאכסון בשטח פרטי סגור לציבור הרחב) ואילו יתרת החופים משקפת פיתוח דליל יחסית.

במקביל התפתח, בקצב מואץ, ענף הצימרים בסובב כנרת כמו בכל הצפון בכללותו, שהצליח להתחרות בהצלחה בבתי המלון המסורתיים. באזור סובב כנרת ועמק הירדן, ישנם כיום בין 1000-1500 חדרי אירוח כפרי.

טבריה איננה יותר "בירת התיירות" של הצפון. משקל הכובד בתיירות הפנים עבר לגליל ההררי, ל"ארץ פלגי מים", לראש פינה ועוד. באזורים אלו, ובמיוחד בצמתים, התפתחו גם מוקדי הסעדה, בילוי ואף מסחר תיירותי.

לעומת תיירות הפנים, התיירות הנכנסת סובלת ממחזוריות בדומה להתפתחויות בכל המדינה. בשנתיים-שלוש האחרונות חלה התאוששות הדרגתית.

טבריה כעיר תיירות אזורית עדיין מדשדשת, למרות מאמצים שיווקיים של העירייה שמנסה, בעזרת החמ"ת, לשדרג את מרכז העיר בכללותו. לפני כשנתיים הוכנה תכנית אב חדשה לטבריה, עם מרכיב תיירותי והוחל בפיתוח תיירותי בעיר העתיקה. העירייה משקיעה מאמצים מרובים לשדרג את המוצר התיירותי כולל תשתיות תחבורה ואחרות, מסחר ואירועים. יחד עם זאת המבנה הסוציו-כלכלי של העיר וחזות המע"ר הם עדיין בעוכריה. ממ"י והעירייה עומדים לפרסם בקרוב מכרז להקמת מתחם מלונאי גדול, מצפון לעיר, בהיקף של כ-1000 חדרי מלון חדשים.

בפועל, המגזר הכפרי מצליח יותר והתוצאה התחזקות כפרי הנופש סביב הכנרת ויזמות להרחבה (במהלך השנה האחרונה שווק ע"י ממ"י כפר נופש בהיקף של 400 חדרי מלון באזור כורסי שבצפון מזרח הכנרת). גם המסחר וההסעדה התפתחו

יחסית באזור זה, על חשבון טבריה. האזור המזרחי והצפוני אינם מפותחים יחסית, להוציא מספר חניונים וחופי רחצה.

בכל הנוגע לשובב כנרת - המושבה מגדל שיש לה פוטנציאל גדול של קיבולת אכסון תיירותי "תקועה" בשל בעיות של פיצול בעלויות ובעיות סטטוטוריות. המושבה כנרת "רדומה" ומוקדי התיירות המסורתיים הם כאמור במתחמים הפרטיים של הקיבוצים: גינוסר, עין גב, האון ומעגן. מתחם נוסף מצוי דרומית לטבריה-חמי טבריה, מלון "הולדי אין" ועוד. בנוסף ישנן תכניות מקדמיות לגבי אזור צפון הכנרת בהקשר לפוטנציאל של גיוון התנועה הצליינית.

סקר של אתרי תיירות, אשר נערך בשנת 2000 ע"י אילן בן יוסף, העלה את הממצאים הבאים: איכות חזותית ורמת המוצר נמוכים עד בינוניים; אין צורך בהעשרת הצע האתרים; יש צורך בשדרוג והרחבה של קיבולת אתרים קיימים ושיפור שעורי תפוסה שנתיים; האתגר- בפריסת הביקושים על ציר הזמן וביזור שלהם על פני המרחב הגיאוגרפי ולהסדיר את יכולת הקליטה במצבי גודש.

סקר של חברת יעוץ בינ"ל, שנערך לאחרונה עבור משרד התיירות, מגדיר את הכנרת כאזור התיירות עם הפוטנציאל השני במעלה במדינה, אבל במקביל מצוין כי יש להשקיע על מנת לשדרג את המוצר התיירותי הנחות של טבריה.

האמור לעיל ממחיש את חשיבותו של אזור סובב כנרת דווקא במגזר הכפרי, לענף התיירות הארצי.

3.2. תיירות נכנסת

בתנועת התיירות הנכנסת לישראל (שהסתכמה ב-2005 בלמעלה מ-2 מ' תיירים) פלח השוק הנוצרי צלייני הוא דומיננטי. אזור צפון הכנרת (הר האושר, טבחה וכפר נחום וכן עין גב) הוא משני בחשיבותו רק לירושלים ונצרת. 80% מהצליינים מגיעים לכפר נחום.

יש לציין כי נוצרים- פרוטסטנטים ואוונגליסטים החלו להגיע לארץ כצליינים רק מסוף שנות הששים וגדלו בהדרגה. ביקוריהם בארץ לא התמקדו בגליל, בגלל מיעוט האתרים שיש להם באזור. מרבית האתרים הינם בשליטת הכנסייה הקתולית או הפרובוסלבים.

לקראת שנת המילניום עלה שעור הצליינים בין התיירים והגיע ל-30%. הם נוהגים להגיע לארץ בעיקר בקבוצות, במחצית הראשונה של השנה ולהתאכסן בבתי מלון עממיים. משך הלינה – נמוך מהמוצע הכללי. שעור התיירים האינדיבידואליים (F.I.T) הוא נמוך עדיין וצפוי לגדול רק בטווח הארוך.

שנת 2005 הייתה כאמור טובה לענף והסתמן גידול משמעותי. מקיץ 2006 (לאחר המלחמה השנייה בלבנון) חזר השפל וכרגע ישנה אי ודאות, מלווה בהערכות אופטימיות. יחד עם זאת, על סמך דיווחי הלמ"ס מאוקטובר 2006 ומנתונים ראשוניים שליקטנו ממספר תיירים מובילים בתחום האכסון המלונאי, נראה כי בסוף הקיץ ובסתיו 2006 נרשמת באזור מגמה חיובית מחודשת, אשר עשויה להחזיר את התחזיות האופטימיות מתחילת הקיץ וכי נראה שבעונה הבאה האזור יחזור לרמת התפוסה של השנה הקודמת. גם בענף הצימרים דווח על התאוששות ובסה"כ שנת 2006 הייתה טובה יותר מקודמתה.

מגמות רב שנתיות

עד לשנת 2000 עיקר ההיערכות הייתה מול הצליינות הקתולית. המסלול היה מובנה מאד וכלל בצפון שהות של יום אחד בלבד. מספר הצליינים התקרב בזמנו למיליון ושיעורם הגיע ללמעלה משליש מהתנועה הכללית. העונות החזקות ינואר-יוני והשיא- ברבעון השני וכן, חלקית, גם בחודשי הקיץ (השלמה טובה לתיירות הפנים שהלינות שלה מתרכזות בעיקר בקיץ). מספר הצליינים בצפון, עפ"י נתוני שנת 2000, הגיע ל-104,000 בחודש ו-3,500 ליום (בתקופת השיא כאמור). מספר התיירים הכולל באתרי הצליינות הצפוניים לקראת שנת 2000 הגיע כאמור לכ-1 מליון. מהם כשני שלישי צליינים, 21% תיירות סיור ותיור רגילה, 4% ישראלים ו-9% אחרים.

לאחר האכזבה מתירות המילניום והשפל שפקד את הענף, בעקבות פרוץ האינתיפאדה, יש בשנים האחרונות מגמה להתמקדות שיווקית דווקא בתיירות הלא קתולית, עם דגש על זרם האוונגליסטים שמקורו בעיקר בארה"ב. מוקדם עדיין לקבוע באיזו מידה המדובר בתחזיות ריאליות.

אתרים עיקריים

כיום המסלול הצלייני בכינרת כולל את הר האושר, טבחה וכפר נחום. משך הסיור כ-3-4 שעות המאפשר ביקור של יום אחד בלבד. הסיור בהר האושר מושפע ממגבלות כושר נשיאה של המתחם בשעות השיא. מאז האינתיפאדה הראשונה פותחו אתרים נוספים: בקעת בית צידא, כורסי, סוסיתא, טיילת כפר נחום, שבילי הליכה. לאוונגליסטים אין עדיין אתרים ייחודיים והנושא הזה נמצא בטיפול תכנוני ושיווקי בשנים האחרונות, ביוזמת משרד התיירות. בין היתר המדובר בהקמת מוקד אוונגליסטי חדש בצפון הכנרת. טרם ניתן להעריך סופית את סיכויי המימוש של התכנית הנ"ל ועיתוייה. ראה פירוט להלן. לאחרונה פרסמה רשות הטבע והגנים מכרז ליזמים המעוניינים להקים מיזמי אטרקציות אשר ישחזרו וימחישו בגן הלאומי גן נחום, את החיים בתקופה הקדומה, שבה פעל ישו באזור הכנרת.

3.3 תיירות פנים

בשנים 2000-2004 (שנות האינתיפאדה) מספר התיירים הישראלים באתרים בצפון המדינה (הנחשבים לאתרי צליינות), לפי נתונים סטטיסטיים של משרד התיירות, היה כ-61,000 ישראלים בממוצע שנתי. מרבית הישראלים מגיעים לכנרת למטרות נופש.

מגמות בתיירות הפנים בכנרת

תיירות הפנים לאזור הכנרת ידעה אף היא תקופות שפל בשל כמה סיבות, בכלל זה: שנות בצורת שפגעו במפלס ובפני המים ובאטרקטיביות לרחצה באגם, התנוונות של

ה"מוצר התיירותי" של טבריה והתפתחות התחרות מצד ים המלח ואילת, משבר האינתיפאדה ועוד.

בסולם ההעדפות של תיירות הפנים (מעבר לחבילות הנופש בים התיכון) קודם כל אילת, לאחר מכן - ים המלח, הגליל ורק לאחר מכן אזור הכנרת.

בשנים האחרונות ישנה התאוששות מחדש, אשר נקטעה עקב המלחמה בצפון בקיץ 2006, אולם ניכרת חזרה לדפוס ההתאוששות שקדם לה.

הלינות של הישראלים חזקות בעיקר בקיץ ואילו תנועת המבקרים / יוממים מבוססת על כ-100 ימי שיא בחגים ובחופשת הקיץ.

בספירות שנערכו ע"י מנהלת הכנרת בשנים 95-1998 בשבת שיא באמצע אוגוסט (בצהריים) נספרו בין 40 ל-46 אלף איש בחופי הכנרת המוסדרים. הספירה נעשתה באמצעות ספירת המכוניות בחניונים. מספר דומה היה ב-1983 כאשר מספר השיא שנספר עמד על 57 אלף איש.

3.4 דפוסי הנופש של התיירות בכנרת

על סמך המידע המצטבר, ממקורות שונים, ניתן לאפיין את דפוסי הנופש בכנרת של פלחי השוק השונים כדלקמן:

✓ עונתיות

ישראלים: יולי-אוגוסט, חגים (אוקטובר), סופי שבוע.

בתי ספר ותנועות נוער: מרץ-מאי.

גמלאים: חורף, אמצע שבוע.

היטק: גמיש.

✓ תיירות

אוקטובר-נובמבר.

ינואר-מרץ, אפריל-מאי.

✓ מוקדי עניין

צליינים: אתר הטבילה, ירדנית ואזור ה"משולש הקדוש" בצפון הכנרת.

ישראלים: בחורף: מים חמים, מרפא וספא, נחלים וטבע בכלל.

בקיץ: כנרת, מקורות מים קרים כמו שיט בפארק הירדן ספורט.

וספורט ימי, טיולי גיפים.

✓ פרופיל סוציו כלכלי

תיירים: קבוצות- פרופיל נמוך. בודדים- פרופיל בינוני-גבוה.

ישראלים: קבוצות- פרופיל בינוני- נמוך. בודדים ומשפחות- פרופיל בינוני.

✓ העדפות לינה

ישראלים: קבוצות (כולל גמלאים) – עדיפות ראשונה למלונות ושנייה לאירוח כפרי.

בודדים- עדיפות ראשונה לאירוח כפרי ושנייה לבתי מלון וכפרי נופש.

תיירים: בתי מלון וכפרי נופש בסובב כנרת.

✓ התפלגות לינות

לדוגמא: נתוני אירוח כפרי דגניה ב' (2005) לפי חדשים:

סה"כ - 26,501 לינות מזה: 65% ישראלים, 12% תלמידים, 23% תיירים

חלוקת לינות על פי חודשים לפי ישראלים ותיירים

חודש	ישראלים (ב %)	תיירים (ב %)
ינואר	3	14
פברואר	5	2
מרץ	5	3
אפריל	11.5	9.5
מאי	10	1.5
יוני	12	11.5
יולי	6	43
אוגוסט	16.5	2
ספטמבר	10	3
אוקטובר	11	3
נובמבר	5	4
דצמבר	5	4

סיכום

הישראלים שמגיעים לכנרת מתרכזים בקיץ, בבילוי אופייני, לאורך חופי הכנרת (במיוחד באוגוסט, ובמועדי חג מסוימים – יום עצמאות ושבועות). ישנם בסה"כ כ-100 ימי שיא בשנה.

הקהל מורכב, ברובו, ממשפחות וקבוצות (עם משקל גבוה של מסורתיים ודתיים וכן יוצאי רוסיה). גם בסופי השבוע - ישנה תנועה תיירותית ערה. דווקא בחודשי החורף (כאשר האזור נהנה מיתרון אקלימי שאינו בר תחליף...) ובימי חול במרבית חדשי השנה - התנועה דלילה ביותר. אפילו אזור הגליל העליון נהנה מתנועה תיירותית ערה יותר בחורף ובאביב וישנם צימרים שמגיעים לכ-180 ימי לינה בשנה!

ספורט הרכיבה באופניים

ספורט זה נהנה בשנים האחרונות מקצב צמיחה מרשים. על פי ההערכות המדובר בעשרות אלפי ישראלים מכל הגילים. ישנו איגוד ישראלי לרוכבי אופניים שמטרתו קידום הענף, פיתוח מסלולים ושבילים, ארגון תחרויות וכו'. בשנים האחרונות מקודם גם "שביל ישראל" לאופניים. פרוט נא ראה בנספח.

ניתן בקלות יחסית להגיע לכל אזור תיירותי במדינה ע"י העמסת האופניים על כל סוג של מכונית. אזור הכנרת מתאים מעין כמוהו כיעד לציבור הנ"ל, אולם אין בו תשתית נאותה. תעיד על כך העובדה שבשנה האחרונה הגיעו כ-6000 רוכבים ל"מרוץ הכנרת".

יש לציין כי באזור הכנרת נסללו מספר קטעים ברמות שונות, אולם בסך הכול אין עדיין תוואי רצוף ומסודר והרכיבה באופניים בצידי הכבישים כרוכה בסיכונים בטיחותיים לא מבוטלים.

3.5. אומדנים כמותיים של תיירים ויוממים ותחזיות תיירותיות

3.5.1. תיירות פנים

600,000	מרביתם ישראלים	-	תיירים בבתי מלון (למ"ס 2005) בטבריה
150,000		-	בצימרים בסובב כנרת
150,000		-	בכפרי נופש וכדו' בסובב כנרת
500,000		-	יוממים ומבקרים באתרים בסביבה (אמדן)
1.4 מיליון בשנה		-	סה"כ

היקפי תיירות הפנים יציבים יחסית ועולים כפונקציה של גידול אוכלוסין + עליה ברמת החיים. מכאן אנו מניחים שהגידול הטבעי יביא את מספר התיירים היוממים והשוהים בכנרת עד לסוף העשור לכדי 1.6 מיליון, לפחות.

3.5.2. תיירות נכנסת

תחזיות גלובליות של משרד התיירות והתאחדות בתי מלון לשנים הקרובות לגבי מספר תיירים מחו"ל (אלו הוכנו לפני המלחמה האחרונה בלבנון) נעות בין 3-4 מ' לשנה, מ-2008 ואילך. עקב המלחמה בלבנון צפויה דחייה של כשנתיים במימוש התחזיות הנ"ל.

אנו נניח אמדן של 3 מ' לשנה.

יש לזכור כי האומדנים תלויים בהתממשות תרחישים מדיניים-ביטחוניים, בכושר הנשיאה הגלובלי בענף, במדיניות ה"שמיים הפתוחים" ועוד.

ע"ס הנחות אלו הונח כי צפוי גידול במשקל הצליינות ובשיעור הביקור באתרים בצפון- כך שהאומדן המקביל לתיירים בצפון מסוף העשור הנוכחי ואילך הוא כ- 1.2 מ' תיירים לשנה.

בהתאמה המדובר בכ-4000 מבקרים ליום בחודש שיא (מרביתם צליינים).

3.6. סקרי חופים

מנהלת הכנרת נהגה בשנים קודמות (לא בחומש האחרון) לערוך סקר בחופים (חופי החינוכים), בד"כ בשבת מסוימת בחודש אוגוסט.

בשבת טיפוסית של חודשי יולי אוגוסט נספרו כ-40,000 איש. ז"א 320,000 איש ב-8 שבתות מסוג זה.

באומדן שנתי המתבסס על נתון זה לימי השיא אותרו כ-120 יום לאורך השנה שבהם מתרכזת תנועת הנופשים והגיעו (בעבר) לאומדן שמתקרב ל-2 מ' מבקרים בשנה. כמו כן נמצא במחקר מסוים כי הכמות השנתית, של המבקרים, רגישה, בין היתר, לגובה מפלס הכנרת. יש לציין כי בחומש האחרון חל צמצום הן בתיירות הפנים והן בהיקפי התיירות הנכנסת המגיעים לאזור הכנרת.

4. סקר נופשים בכנרת-מכון רותם (אוקטובר 2006)

לצורך העבודה נערך סקר (אומניבוס) מטעם מכון רותם. הסקר נערך בחודש אוקטובר 2006 לאחר חוה"מ סוכות. המדגם כלל 500 איש בכל הארץ. להלן הממצאים עיקריים:

✓ מאפייני נופש ודפוסי הגעה לכנרת

א. 2/3 מהאנשים מגיעים לכנרת רק אחת לשנה או לכמה שנים. פחות מ-20% מגיעים מספר פעמים בשנה. אלו האחרונים – צעירים יחסית (עד גיל 45), וממשפחות דתיות או מסורתיות. 20% מתוכם טיילו ב"שביל ישראל".

ב. 1/3 מהנופשים באים לנופש בן כמה שעות בלבד. 17% - חופשה עם לינה של לילה אחד וכ- 50% מגיעים ל-4-2 לילות. מכאן שמרבית החופשות השנתיות כוללות לינה באזור של כמה ימים, אולם רק חלק קטן מהאוכלוסייה מגיע ליותר מפעם בשנה. השוהים יחסית זמן ממושך יותר הנם בד"כ מסורתיים או דתיים (בד"כ גם משפחות מרובות ילדים).

ג. הפרופיל הטיפוסי של המתארחים הוא: זוגות או משפחות; גילאי 30-50; משפחות עם ילדים; פרופיל הכנסה והשכלה - מעל לממוצע; תושבי מרכז הארץ; סל הפעילויות שלהם כולל טיולי נוף, טבע ואטרקציות; עיתוי היציאה לחופשה-קצר יחסית, בעיקר לזוגות - עד 10 ימים; משך הלינות-שתי לילות בממוצע; העונתיות: אביב וקיץ; זוגות - גם בחורף ובימי חול; ממוצע הוצאות יומי- 952 ש"ח, מזה 50%-על לינה.

✓ חסמים/תמריצים להגברת הגעה

הסיבות שצוינו לפי סדר חשיבות יורד:

א. חופים פתוחים (מחסור)

ב. ניקיון ושמירה על הטבע

ג. שיפור בנגישות

✓ פעילויות נופש שכיחות

א. רחצה/בחוף - 68%

ב. פיקניק/מנגל - 25%

ג. טיולים ברגל - 24% (בסה"כ כ-60% מהנשאלים נוהגים לטייל ברגל. היעדים הפופולאריים: בטיילת או בחוף סמוך (26%), עין גב וטבריה וקברות צדיקים. רק 4% נוהגים לטייל לאורך החופים ממש).

ד. ספורט ימי - 8.5%

✓ מודעות לשביל סובב כנרת

- א. 40% שמעו על הפרויקט המתוכנן (בעיקר בעלי הכנסה ורמת השכלה מעל לממוצע וחילוניים ומתאם עולה עם הגיל).
- ב. מרביתם (60%) ציינו שהשביל- "חשוב" עד "חשוב מאד".
- ג. כשליש מהם אמרו ברמת בטחון גבוהה כי השביל יגביר את תדירות הגעתם לכנרת.
- ד. הרוב הם בעד סלילת שביל מקביל לרוכבי אופניים.

מסקנות ראשוניות מהסקר¹

- ✓ כמחצית מהאוכלוסייה מגיעה לכינרת לפחות פעם בשנה, כאשר, באופן טבעי עם העלייה בגיל, פוחתת הנטייה והתדירות לבקר בכינרת.
- ✓ משך השהיה השכיח בכינרת הוא לפחות לילה אחד, כאשר המסורתיים נוטים לשהות יותר מהחילוניים והדתיים.
- ✓ כמחצית מהמגיעים לכינרת עושים טיולים רגליים. מזה ניתן להסיק שתי מסקנות סותרות לכאורה: א. שביל סובב כינרת ישרת רק אותם. ב. הימצאותו של שביל סובב כינרת תגרום ליותר אנשים להצטרף לפלח המטיילים.

הגברת הביקורים בכינרת

שאלה זו מתפצלת לשנים. בחלק הראשון שאלנו, בצורה לא נעזרת, מה יגרום לנדגמים להגיע יותר לאזור הכינרת. מהנתונים קבלנו שרק בודדים דברו על הוספת אטרקציות. בחלק השני התייחסנו במישרין לשביל סובב כינרת כמניע להגעה. ממצאי חלק זה מעידים על כך **שהוספת השביל תגביר את ההגעה של חלק ניכר מהאוכלוסייה**. לפי נתונים אלו ניתן לראות כי **כחמישית מהנדגמים ציינו שהדבר יגביר את תדירות הגעתם למקום**. הנתונים האלו אף מעודדים, בגלל שחלק ניכר מאלו שמגיעים לכינרת - ולמספר ימים – כיום, ציינו שהדבר יגביר את תדירות הגעתם. כלומר משמעות הממצא היא שניתן להעריך שיהיה לשביל אימפקט רציני בטווח הקרוב (שנה קרובה).

קשה להעריך כשהמדובר בהעלאת אחוזי ביקור, אך **אפשר לשער שמדובר על יותר מ-20%** (עם נטרול השפעות אלו שמציינים תשובות סתמיות, כפי שקורה לעתים בסקרים) בגלל שאלו שממילא מבקרים ציינו שיבקרו יותר – **אנחנו מציעים הערכה זהירה של עליה של 25% בכמות הביקורים בטווח הקרוב²**.

בנוסף נמצאה תגובה גורפת בעד השביל, מה שמעיד על כך שמדובר על פיתוח חשוב ומעניין לכלל הציבור.

כמו כן יש לציין כי בסקר קודם שביצעה החברה להגנת הטבע בספטמבר 2005 ע"י חברת MARKET WATCH נמצאו ממצאים דומים וביניהם שכמחצית מהציבור אוהב לנפוש בכנרת ו-30% הצהירו על פגיעה בהנאה מהנופש כתוצאה מריבוי חופים סגורים לציבור.

¹ מבוסס על סיכום ומסקנות של עורך הסקר, א. רותם, מנכ"ל "מכון רותם".

² ממצא זה מסתמך על התשובות של הנשאלים עפ"י סקלה של 1-5 ועפ"י הניסיון המקובל בסקרים מעין אלו.

שביל אופניים

שביל האופניים התגלה גם הוא כמאוד חיובי בתפיסה הכוללת. אחוז גבוה יחסית מציין שיגיע לשביל האופניים כאשר 14% מציינים שיגיעו בוודאות. סביר להניח שנתון זה ממחיש את התחזקות " הטרנד" של רכיבה על אופניים בישראל והצמא של הרוכבים לאתרים שישרתו את צורכיהם. מעניין לראות בהקשר של רכיבה על אופניים שכוונות ההגעה חוצות גילים – מה שמעיד על הטרנד עצמו שאינו מוגבל לאנשים צעירים בלבד.

השלכות נוספות

- ✓ תדירות הגעה: מאחר ומרבית האוכלוסייה מגיעה לכנרת רק אחת לשנה או אחת לכמה שנים, ביצוע הפרויקט עשוי, במשולב עם אמצעי עידוד אחרים, לעודד הגעה תכופה יותר ובמיוחד תוך שינוי הרגלי העונתיות. נתון זה מצביע על פוטנציאל למאמצי שיווק.
- ✓ דפוסי עונתיות: כיום מגיעים לכנרת בעיקר בקיץ, בחגים ובסופי שבוע בתקופות שיא מוגדרות, לאורך השנה. המדובר בכ- 100 ימי שיא. דווקא בעונת החורף שבה יש לכנרת יתרון אקלימי בולט – אין די היענות. גם בימי חול, שאינם בעונות השיא, התפוסה נמוכה. הצלחה בהשגת מפנה, בכיוון זה, עשויה כמובן להקטין גודש בימי שיא. כמו כן ניתן לכאורה לשפר את שעורי התפוסה השנתיים של אתרי הביקור והבילוי.
- ✓ ישנה חשיבות להגיע יותר לקהל פוטנציאלי שזוהה גם במסגרת הסקר הנ"ל. הכוונה לציבור של שכבת גילאי הביניים 30-50, בעלי משפחות, רמת הכנסה והשכלה מעל לממוצע וחילוניים בד"כ. יש להניח כי משקל לא מבוטל מהם משתייכים למועסקים בסקטור ההיטק.
- ✓ זהו "קהל קלסי", של מטילי החברה להגנת הטבע. עם ציבור זה יש סיכוי טוב יותר לשבור את הרגלי העונתיות של הכנרת, משום שזהו ציבור נייד יותר, גמיש ועצמאי יחסית בהרגלי הבילוי והחופשה שלו ובעל הרגלים של תרבות פנאי מודרנית, המאופיינת בריבוי של חופשות קצרות וספונטאניות³.
- ✓ בקרב אלו שבאים לחופשה בת כמה לילות, בעיקר בעלי משפחות גדולות, מסורתיים /דתיים ומעוניינים, קרוב לודאי, שהשביל יגוון את פעילויות הנופש בחופשות אלו. מסקנה זו נתמכת בכך ש"חופים פתוחים" צוינו כסיבה עיקרית לתמרוץ הגעת יתר לכנרת.
- ✓ יש להדגיש כי הנופשים נוהגים בעיקר לבלות בים או בחוף הצמוד, למרות שצוין כי 60% מהם מטילים רגלית באופן כלשהו ורק 4% מטיילים לאורך החופים (יש להניח כי, בין היתר, מהיעדר זמינות).
- ✓ רמת המודעות לפרויקט גבוהה, אם כי לא מרבית הצבור (40%), ובעיקר משכילים, חילוניים ורמת הכנסה מעל לממוצע.
- ✓ מרבית הנשאלים מחייבים סלילת שביל מקביל לרוכבי אופניים.
- ✓ בכל האמור לעיל יש לזכור כי השביל הוא תמיד מרכיב במכלול רחב של פעילויות שיוצרות את "חבילת הנופש".

---

³ התמונה שמצטיירת, מבחינת הפרופיל של פלחי השוק הפוטנציאליים מזכירה את הממצאים של סקר שנערך ביוזמת משרד התיירות והסוכנות ב-2004 על ענף האירוח הכפרי (יוחנן אנגל וד"ר עליזה פליישר).

5. תכניות פיתוח תיירותיות מרכזיות בצפון הכנרת

5.1 תכנית "פארק מורשת הכנרת"

מינהל מקרקעי ישראל, משרד התיירות והחמ"ת יזמו ב-2005 תכנית אב לפיתוח תיירות בצפון הכנרת. על הובלת התכנון הופקדה חברה מתכננת (מליס מלצר כהן). הדגש – על פיתוח פארק שיתמקד בתיירות צליינית אוונגליסטית וישתרע על אזור נרחב (כל המחצית הצפונית של האגם עד קו מיגדל - עין גב לערך). הכוונה להמחיש את מורשת ישו בצפון הכנרת. מוקד מיוחד יהיה באזור כפר נחום. הפארק מתקשר לתכנית "דרך הבשורה" מאזור נצרת ועד לצפון הכנרת.

הפארק יכלול מספר בקעות המחלקות את אגן הכנרת כאשר התחבורה ביניהם - בעיקר ימית. הכוונה לשימוש במעגנות קיימות וחדשות. מרכז הפארק - במעגנה של כפר נחום. בכל מקטע- מוטיבים מובילים, צירי סיוור, שבילי טיול, אתרים וכיו"ב.

ההנחה היא שמימוש התכנית יעלה את הקף התנועה הצליינית, את משך השהיה ואת כוח הקניה ויתרום לכלכלת האזור⁴. בכל מקרה יש להדגיש כי מימוש יעדי התכנית, בכמות מבקרים גדולה, עפ"י התחזיות, מחייבים תכנון מושכל שיאפשר פיזור המבקרים על פני מספר רב של אתרים בשטח. כן יש התניה בכמה גורמים נוספים וביניהן רמת הנגישות לאתרים והגדלת כושר הנשיאה של אתרי צפון הכנרת.

שביל סובב כנרת, שמוגדר כתכנית רעיונית, **מאזכר כאלמנט חשוב בחיבור בין המקטעים** ומובא בחשבון כי עד שיושלם ניתן יהיה ללכת על קטעים שונים בהתאם לאגני הביקור ולעבור מקטע לקטע באמצעות תחבורה ימית.

5.2 פרויקט "מרכז למורשת ישו" ליד כפר נחום בצפון מזרח הכנרת

בתקופה של שר התיירות הקודם, ב-2004/05 (השר א. הירשנזון), החל קידום, ביוזמת החמ"ת, של פרויקט רעיוני שכלל הקמת מרכז נוצרי - עם דגש אוונגליסטי, שיועד להיבנות בצפון-מזרח הכנרת, ליד כפר נחום וסמוך למורדות הר האושר. הקונספט מביא בחשבון כי זהו האזור שבו היה ישו פעיל במשך שנתיים לפי המסורת הנוצרית. באזור ישנן כנסיות ואתרי ביקור רבים.

הרעיון המרכזי- ליצור פארק, מרביתו בשטחים פתוחים, אשר ימחיש למאמינים את התקופה ומאפייניה. הפארק אמור לכלול מרכז כנסים ואירועים, מעין מוזיאון פתוח ומרכז חינוכי והיסטורי בעורף (תוך שימוש במבנה בלתי גמור בעורף המשקיף על הכנרת), אמפי, מרכז מידע ומרכז מבקרים בתוך הגן הלאומי וכן: תערוכות פתוחות, אולפן שידור ומסחר תיירותי. יהיה שימוש במזח הסירות, לצרכי שיט, ובבנין הטרמינל שנבנה בזמנו ע"י החמ"ת ומופעל כגן לאומי.

⁴ יש לזכור כי המדובר בבדיקה ראשונית שהנחותיה טרם אומצו וכי הוכנה לפני מלחמת לבנון השנייה.

קהל היעד של המיזם קבוצות צלייניות, עם דגש על אוונגליסטים, תוך כוונה לארח קהלים המוניים. יצוין כי הפרויקט כולל פיתוח שטח, כולל דרכים ושבילים, והוא אמור לחולל, באם **יתממש**, פיתוח שיצדיק תוספת חדרי מלון בסובב כנרת.

אין ספק שבמידה ותכנית זו תתממש-שביל סובב כנרת במקטע הצפוני והצפון מזרחי שלו- יהיה חלק אינטגרלי וחשוב. הוא יאפשר להציע חוויה ייחודית : "ללכת בעקבות ישו".

הפרויקט נמצא כעת בבחינה (ראשונית בלבד) של מינהל מקרקעי ישראל. גם רט"ג יזמה כאמור, בסוף 2006, פניה ליזמים להקים אטרקציות לצבור התיירים הצלייני בתחומי הגן הלאומי גן נחום.

6. השפעות כלכליות למיזם על המשק ועל האזור

6.1. תועלות למשק

תיירות פנים

הנחות היסוד הן:

- ✓ השביל עשוי לשפר הנגישות בין אטרקציות שונות לאורך החופים.
- ✓ להוסיף אלמנט שיעלה את משך השהיה והמוטיבציה להגיע לכנרת גם בעונות "חלשות" יחסית מבחינת הרגלי הנופש הנוכחיים.
- ✓ להעלות את שיעור התפוסה השנתי.

יש להדגיש כי אנו מציעים להתייחס לשביל בתור אלמנט ב"חבילה" של פרויקטים ואמצעי מדיניות שבאים לעודד שינוי דפוסי הנופש והתיירות, לגוון את פריסת הביקור באתרים ולהשפיע על העונתיות בכנרת. לדוגמא - צירי טיול חדשים בין אתרים, סביב מוטיב מסוים, שיקושרו באמצעות השביל.

בגישה זו אנו סבורים כי קיים סיכוי, גבוה יחסית, להביא לשינוי הדרגתי במיצוב הכנרת ולמשוך גם ציבור של שכבות אוכלוסיה בגלאי הביניים, בפרופיל סוציו-כלכלי וברמת השכלה – בינוניים ומעלה. יש להדגיש כי מרבית המבקרים אמורים להשתייך לפלח שוק שממעט להגיע כיום לכנרת, אם כי גם חלק מהמבקרים הקיימים דיווחו בסקר כי השביל יגביר את תדירות ההגעה שלהם.

ציבור זה גמיש יותר בדרך כלל מבחינת עיתוי החופשה, נייד ובעל דפוסים מתקדמים של תרבות הפנאי ועשוי בהחלט לנצל את חודשי החורף-אביב ולהגיע לעיתים גם בימי חול. חלק ניכר ממנו יצרוך, קרוב לוודאי, שרותי לינה, מאחר והמדובר בהגעה לצרכי נופש פעיל (ראו התייחסות לכך בממצאי הסקר, פרק 4 לעיל).

אמזן למספר הנופשים והמבקרים בכנרת (תיירות פנים בעיקר) בסוף העשור - 1.6 מליון (ראו בנדון הסבר בפרק 3 לעיל).

✓ כל 1% תוספת למספר הנופשים/יוממים - 16.000 איש. אנו מעריכים את השפעת מימוש מיזם שביל סובב כנרת, באורח שמרני, בתוספת שנתית של כ-2% בלבד.

✓ הוצאה ממוצעת לתייר פנים -1000 ₪ (כולל השפעת "מכפיל") ו-500 ₪ - הוצאה ישירה בלבד.

✓ הוצאה ממוצעת עם לינה וכולל השפעת "מכפיל" - 1500 ₪ .

✓ מטעמי שמרנות נתעלם מאלמנט הלינה (למרות שסביר מאד להניח שהשביל עשוי להאריך את משך השהות הממוצע באזור) ונתייחס להוצאה הישירה בלבד, ללא השפעת ה"מכפיל", ז.א. 500 ₪ בלבד.

✓ תוספת מבקרים בשיעור 1% כרוכה אפוא בתוספת תוצר בסך 8 מ' ₪ לשנה (16,000 מבקרים * 500 ₪ בממוצע).

המשמעות היא שתוספת של 2% במספר הנופשים, כתוצאה מחבילת האמצעים, ששביל סובב כנרת במרכזה, עשויה להביא תוספת תוצר של כ-16 מליון ₪ בשנה.

תיירות נכנסת

במסגרת בחינת הפרויקט של "פארק מורשת הכנרת", הונחו ההנחות הכלכליות הבאות:

✓ תייר/צליין מוציא בממוצע בין 95-143\$ ליום (יותר מכפול מתייר רגיל) וכ-1295\$ לביקור.

✓ באופן יחסי אותו תייר מוציא יותר על אכסון, תחבורה וסיורים.

✓ הוצאה ממוצעת לצליין ליום - כ-100\$

✓ ערך מוסף למשק - 78%

בניתוח הכדאיות למשק שנערך עבור התכנית הנ"ל, במתודת עלות – תועלת הובאה בחשבון תחזית של 1.2 מליון תיירים באתרי צפון הכנרת, לקראת סוף העשור (973,000 בשנת 2000) מהם 720,000 צליינים. בהנחות מסוימות לגבי תרומה שולית של התכנית, מספר התיירים השנתי ולמשך השהיה, הגיע צוות הייעוץ של הפרויקט, לתרומה למשק בהיקף של כ-75 מליון \$.

אנו לא נכנס במסגרת זו להערכת ההיתכנות של "פארק מורשת ישו" שבצפון הכנרת (אשר כפי שצוין שביל סובב כנרת הוא חלק אינטגרלי ממנו). משום כך **ומטעמי שמרנות לא נלקחו אומדנים אלו ופלח שוק זה בהערכת ההשפעות הכלכליות כמותיות של המיזם.**

יחד עם זאת, מן הראוי לחזור ולהדגיש כי קיומו של שביל סובב כנרת באזור הפארק, בצפון הכנרת, הוגדר כחיוני עבור הפרויקט הנ"ל. השביל אמור לקשר (במשולב עם תחבורה ימית) בין האגנים השונים המרכיבים את הפארק האזורי.

נקודה נוספת שמן הראוי להזכיר היא, שקימות תחזיות לעליית משקלו של פלח שוק של תיירות חוץ צליינית אינדיבידואלית (F.I.T). פלח זה עשוי, בהחלט, להשתמש בשביל סובב כנרת, באזור הצפוני בעיקר.

6.2. תועלות לאזור

מאחר ובאזור טבריה וסובב כנרת, התיירות היא אחד מענפי הכלכלה המובילים, מאז ומתמיד, אין ספק שהאימפקט הכלכלי יתבטא גם באזור זה, במונחים של תוצר ותעסוקה. הוא אמור להתבטא ברמת ה"מיקרו" בשיפור נתוני התפוסה

השנתית ורמת הרווחיות של תיירנים ומפעילים למיניהם. ו"בשרשור" הכנסות לענפי משנה.

מעבר לתרומתו של השביל לתיירות הפנים לאזור, יש להזכיר את הזיקה שבין השביל לפרויקט "פארק מורשת ישו" שבצפון הכנרת. תרומתו למשק של מיזם זה, הוערכה ע"י צוות הייעוץ בכ-75 מ'\$. אין ספק שבמידה והפרויקט הנ"ל יתממש, ולו בחלקו, תהיה לו השפעה מכרעת על סקטור האכסון המלונאי ויתר הסקטורים של ענף התיירות האזורי.

את חלקו היחסי של האזור לעומת "שאר המדינה" ניתן להעריך, בין היתר, באמצעות הפרופורציה של משקל המועסקים באזור מהנתון הארצי.

- ✓ משקל מחוז הצפון בסך המועסקים הארצי - כ-14.5%
- ✓ משקל נפת כנרת - כ-2%.
- ✓ בתי המלון בטבריה מקבלים בדרך כלל כ-10%-11 מסך הלינות בענף.
- ✓ עם כפרי הנופש בסובב כנרת נגיע לקרוב ל-14-15%.
- ✓ בתחום הצימרים - אירוח כפרי האזור מכיל כ-19% מסך החדרים בענף.

לאור האמור לעיל, באם נעריך, באומדן גס, שמחצית מהמועסקים בסקטור התיירות האזורי מגיעים מאזור סובב כנרת (לעומת שעור של כ-15% בסך הלינות הארצי) נקבל שתוספת התוצר לאזור היא בין 1.6 מ'ש ל-2.4 מ'ש לשנה.

7. מסקנות והמלצות

מהממצאים שלעיל עולות מספר מסקנות וכן המלצות להמשך.

מסקנות

✓ אין ספק שגם בניתוח שמרני בגישת עלות - תועלת, מיזם שביל סובב כנרת, עשוי לחולל תועלות כלכליות בהיקף שיחזיר את ההשקעה למשק בתקופה קצרה יחסית.

✓ יחד עם זאת, מן הראוי להדגיש כי ההתייחסות לשביל הינה, כחלק ממכלול אמצעי מדיניות והשקעות (בהיקפים כספיים צנועים יחסית) שמיועדים למצב "קצת אחרת" את המוצר התיירותי של סובב כנרת⁵.

המלצות להמשך

✓ תקצוב של המדינה את הפרויקט על פני זמן.

✓ היבטים ארגוניים ותאום בינמשרדי בניהול הפרויקט (משרד הפנים, ממ"י, משרד התיירות-חמ"ת, המשרד להגנת הסביבה, מנהלת הכנרת, רשויות מקומיות ואזוריות, החלה"ט, רט"ג...).

- ✓ הכנת פרוגרמה תיירותית לשביל שתתייחס לנושאים הבאים:
- היערכות שיווקית הנגזרת מהגדרת קהל יעד, עם דגש על פלחים שעד כה די הדירו רגליהם מהאזור וגיבוש עקרונות לקמפיין שיווקי.
  - גיבוש פרויקטים ואמצעי מדיניות משלימים, ובכלל זה שביל סובב כנרת לרוכבי אופניים, על מנת ליהנות מהעוצמה השיווקית של ציבור זה. חשוב לנתח לעומק את קשרי הגומלין, חפיפות וקונפליקטים פוטנציאליים.
  - בחינה לעומק של זיקת השביל לפרויקט התיירותי הנבחן בימים אלו, לגבי צפון הכנרת.
  - חלוקה למקטעים, לפי האזור הגיאוגרפי, סוג האטרקציות הקיימות לאורך התוואי, המוטיב הדומיננטי- טבע, היסטוריה, התיישבות וכדו' ובחינת האפשרות לפתח מסלולים נושאים.
  - חלוקה לשלבים וסדר קדימויות. מוצע לאמץ מתכונת גמישה, מודולארית, להשלמת כל התוואי, לאור האילוצים בשטח ועבודת ההכנה הנדרשת.

✓ גם מבלי לגלוש יתר על המידה לבעיית התוואי וזמינותו המעשית ולמאבק הצפוי וסיכוייו, מול כל בעלי החזקה בקטעים השונים, מוצע לבחון קונספט

⁵ הערה מתודולוגית- במחקר הנוכחי זוהו תועלות רבות. יחד עם זאת, כאשר התייחסנו לאומדן כמותי העדפנו להתבסס על הערכות שמרניות, מכמה סיבות וביניהן העובדה שהאימפקט התיירותי והכלכלי של שביל סובב כנרת יושג כתוצאה ממכלול של אמצעי מדיניות ופרויקטים של תשתיות ואטרקציות, שמיועדות לשנות את מיצוב הכנרת לציבור הרחב.

גמיש לשביל הכנרת, אשר יאפשר להתייחס אליו בקטעים שונים, כאשר כ"א עומד בפני עצמו (כולל קטעים עוקפים, התחברות לקטעים שכבר קיימים או מתוכננים - דוגמת הטיילת החדשה המתוכננת באופן רעיוני, בחוף של טבריה), או ברמה של רצף אזורי מסוים.

✓ יש לתת עדיפות גבוהה לצפון הכנרת, מה גם שהמדובר באזור המומלץ בתמ"א 12 להישאר בלתי מופר ככל האפשר, תוך הסתפקות בפיתוח אקסטנסיבי. הקונספט של השביל תואם כמובן גישה זו שהיא גם הגישה המוצהרת של החברה להגנת הטבע.

✓ חשוב שהשביל יהיה קרוב ככל האפשר לקו המים, על מנת להשיג את האפקט החויתי (ראו בנדון שביל הטיילת שבוצע בגן הלאומי כפר נחום, קרוב לכביש ובסטנדרט וצביון שאינם דווקא פסטורליים.. עד כמה שידוע לנו ומדיווחי החמ"ת – הצליינים ממעטים להשתמש בו...).

✓ יש לזכור כי חלק מבעלי החזקה הן הכנסיות השונות המחזיקות נכסים לאורך החוף. הניסיון מתקופת המילניום מלמד שרק בשיתוף פעולה עימם הושגה הסכמה שאפשרה את פיתוח טיילת כפר נחום על קרקע של הכנסייה ולאחר שהסכימו לגדר אותה.

✓ מוצע בהמשך לאמור לעיל לבחון דרכים להשתלבות המיזם עם מיזם מקביל ומשלים של **שביל לאופניים**. זאת בשיתוף עם גורמים כמו החמ"ת, המוא"ז, איגוד רוכבי האופניים ונותני חסויות פרטיים.

נספח – הפוטנציאל התיירותי של ספורט הרכיבה באופניים בכנרת

תחום הרכיבה על אופניים או אופני שטח, הולך ומתפשט בקצב מואץ והופך לחלק בלתי נפרד מהרגלי הפנאי של הישראלים. עפ"י הערכות שונות המדובר בציבור של עשרות אלפי חובבים ומקצוענים. עפ"י אומדנים שונים של איגוד האופניים, ציבור זה מונה בין 100,000 ל-150,000 ספורטאים וחובבים.

ישנו איגוד ארצי – איגוד האופניים בישראל, שהוא הגוף הרשמי המוכר ע"י משרד המדע והספורט והוא גוף מתוקצב. לאחרונה הוקמה בו יחידה לעידוד הספורט העממי. כמו כן ישנם ארגונים רבים ואתרי אינטרנט לא מעטים, לציבור החובבים, זאת בדומה לנעשה בכל העולם.

בישראל הוקמו מספר התאגדויות אזוריות שמפעילות פעילות ענפה כל השנה (למשל קבוצת רוכבי אזור "שמשון"). ישנם מספר נקודות ריכוז בכל אזור: למשל בקבוץ בארי בדרום, בצומת נחשון, בצומת יקום, בכפר תבור, במשגב ועוד.

תשתיות – תחום זה סובל מהזנחה ומהיעדר משאבים ציבוריים, הן ברמה המקומית (להוציא עיריות ספורות) והן ברמה הבינעירונית ועובדה זו גובה מחיר יקר מבחינת ריבוי תאונות דרכים. לאחרונה החלו מספר יוזמות לפיתוח תשתיות תיירות מיוחדות לציבור הרוכבים בשביל כולל סידורי לינה, אכסניות דרכים ועוד.

תיירות – בשנים האחרונות מתחזק פלח שוק זה מבחינה תיירותית. ישנן סוכנויות תיירות מתמחות שמציעות חבילות תיירות ייעודיות, ישנם צימרים ובתי הארחה שממצבים עצמם לציבור הנייל (למשל בכפר תבור). אתרי תיירות שונים שוקלים לאפשר סיורים באופניים (למשל באגמון החולה). בסופי השבוע במיוחד ניתן להבחין במכוניות לא מעטות המגיעות מאזור המרכז לאתרי הנופש בצפון, הנושאות זוג אופניים או יותר על גבי מתקן נשיאה.

אזור הכנרת

אזור הכנרת מתאים מעין כמוהו לתחביב ספורטיבי זה, בהיותו בעל נוף ייחודי (אין בארץ מקום נוסף שבו ניתן לרכב סביב אגם...) וקידום השבילים הייעודיים עשוי כמוכך לתרום לתוספת נטו של תיירות פנים. בעתיד, מאחר ויש תחזית לעליית משקלו של פלח שוק תיירות נכנסת אינדיבידואלית, גם ציבור זה עשוי ליהנות מהרעיון. משום כך התאחדות בתי המלון בטבריה מנסה לעודד את הפעילות בתחום זה, כולל פיתוח תשתיות. יצוין, בהקשר זה, שבשנה האחרונה התקיים מרוץ הכנרת בהשתתפות כ-6000 רוכבים מכל הארץ.

ישנה רתיעה מסוימת מההשקה בין שביל להולכי רגל ושביל לאופניים. איגוד האופניים למשל ממליץ להקפיד על הפרדה, אם כי ניתן לשקול שביל רחב מופרד וכן שבילים מקבילים, אשר מתאחדים בקטעים שונים. שבילים מקבילים להולכי רגל ולאופניים יש למשל בפארק הירקון ובשדרות רוטשילד בת"א. הבעיה הבטיחותית היא בעיקר בצמתים וגם אותה ניתן לפתור בהצלחה. מומלץ לבחון אופציה זו בגישה פתוחה וחיובית.

לרוכבי האופניים שנוסעים בצידי הדרכים ישנה סכנה בטיחותית של ממש. התנועה בכביש סובב כנרת, שרוחבו והסטנדרטים שלו אינם הולמים, היא כידוע סואנת בעונות התיירות והסכנה לרוכבים בצידי הכביש מרובה. לפני למעלה מעשור נערכה פרוגרמה לשביל אופניים סובב כנרת אך רק לאחרונה בוצע המקטע הראשון מצמח לכיוון האון בסמוך לכביש.

יישום התכנית של "שביל סובב כנרת" עשוי להתקשר גם להשלמת שבילים לספורט האופניים, עד ליצירת מסלול רציף סביב הכנרת שיהווה אטרקציה בפני עצמה.

רשימה ביבליוגרפית

1. הכנרת חופיה וסביבותיה-מסמך למדיניות שימור ופיתוח בר קיימא, ע. רפפורט, אילן בן יוסף. החל"ט, 2004
2. תמ"א 12- תכנית מתאר ארצית לתיירות ונופש, 1996(משרד הפנים).
3. תכנית אב לפתוח תיירות בצפון הכנרת, 4/06, ממ"י, החמ"ת, משרד התיירות. מליס-מלצר, כהן. חלקים א' ו- ב'.
4. סקר אירוח כפרי- 2004, משרד החקלאות, י. אנגל- ד"ר פליישר. 2004
5. מרכז הגליל למורשת נוצרית. קונספט והנחיות תכנון, קרקע ותשתיות, משרד התיירות, 2004/5(מצגת).

רשימת פגישות וראיונות

1. יצחקי גל, מנהלת הכינרת
2. רבקה וגמייסטר, מתכנתת
3. מאיר ברקן, יועץ תיירותי
4. ויקטור אלברנס, חמ"ת
5. נירה פרץ, חמ"ת
6. אילן בן-יוסף, יועץ תיירותי
7. אבי ברוק, יועץ תיירותי
8. עופרה, מזכירת איגוד האופניים בישראל ומנהל היחידה לספורט העממי (אייל הרשטיק)
9. נסים אסבן, חלה"ט
10. קמי זריאן, מנהלת פרויקטים מטעם החמ"ת